

АДВОКАТ ЯК ПРЕДСТАВНИК У ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

LAWYER AS REPRESENTATIVE IN ECONOMIC JURISDICTION

Зільник Н.М., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

Цю статтю присвячено висвітленню питань пов'язаних з участю адвоката як представника у господарському судочинстві. Констатовано, що представництво у господарському процесі можливе у будь-якій справі, що розглядається господарським судом у порядку господарського судочинства, на всіх стадіях його розвитку. Відтак, представник у господарському судочинстві покликаний виконувати дві основні функції: 1) захищати права та інтереси осіб, які беруть участь у справі (здійснювати правонаступництво); 2) представляти таких осіб, бути їх повіреними (здійснювати процесуальне представництво). Зроблено висновок, що інститут представництва дозволяє учасникам господарського процесу, з одного боку, доручати представництво своїх інтересів особі, обраній ними, а із другого – вимагати від представника здійснення всіх передбачених законом заходів та використання зазначених у ньому засобів у цілях захисту інтересів довірителя.

Відзначено, що представництво для адвоката у господарському судочинстві є певним видом публічно-правової діяльності, в основу якої покладено надання змістовної кваліфікованої юридичної допомоги довірителю та захист прав, свобод та інтересів. З'ясовано, що специфіка правового статусу адвоката в господарському процесі визначається специфікою самого господарського судочинства, яку пов'язують із двома ключовими категоріями: предметом та суб'єктом складом даного виду процесуальних правовідносин. На підставі аналізу законодавства з'ясовано, що повноваження адвоката як представника в господарському судочинстві, підтверджуються в порядку, встановленому законом, а допустимим доказом повноважень адвоката для участі в судовому процесі, підписання заяв, скарг, клопотань та здійснення інших процесуально значимих дій є лише довіреність, ордер або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги. Обґрунтовано, що з міркувань доцільності та необхідності підвищення якості розгляду справ у господарських судах слушною є позиція щодо введення монополії адвокатів на представництво у судах.

Ключові слова: адвокат, представник, представництво, господарське судочинство, довіреність, ордер.

This article is devoted to the coverage of issues related to the participation of a lawyer as a representative in commercial litigation. It has been established that representation in the economic process is possible in any case considered by the economic court in the order of economic proceedings, at all stages of its development. Therefore, a representative in commercial litigation is called upon to perform two main functions: 1) to protect the rights and interests of persons participating in the case (carry out legal succession); 2) to represent such persons, to be their attorneys (to perform procedural representation). It was concluded that the institution of representation allows participants in the economic process, on the one hand, to entrust the representation of their interests to a person chosen by them, and on the other hand, to demand from the representative the implementation of all measures provided for by law and the use of the means specified in it in order to protect the interests of the principal.

It was noted that representation for a lawyer in commercial litigation is a certain type of public legal activity, the basis of which is the provision of meaningful qualified legal assistance to the client and the protection of rights, freedoms and interests. It was found that the specifics of the legal status of the lawyer in the economic process are determined by the specifics of the economic litigation itself, which is associated with two key categories: the subject and the subject composition of this type of procedural legal relationship. On the basis of the analysis of the legislation, it was found that the powers of a lawyer as a representative in economic proceedings are confirmed in accordance with the procedure established by law, and only a power of attorney is an admissible proof of the powers of a lawyer to participate in the legal process, sign statements, complaints, motions and perform other procedurally significant actions, warrant or mandate of a body (institution) authorized by law to provide free legal aid. It is substantiated that due to reasons of expediency and the need to improve the quality of consideration of cases in commercial courts, the position regarding the introduction of a monopoly of lawyers on representation in courts is correct.

Key words: lawyer, representative, representation, economic litigation, power of attorney, warrant.

Постановка проблеми. В сучасному світі, коли на перше місце поставлено захист прав і свобод осіб, діяльність адвоката є визначеною, оскільки його першочергова та основна функція – це представництво інтересів суб'єктів у суді, що сприяє повному здійсненню їхніх процесуальних прав та обов'язків. Говорячи про участь адвоката в господарському процесі, більшість практикуючих представників цієї професії наголошують на тому, що їх участь у господарському судочинстві здебільшого зводиться до нечисленних та неперіодичних випадків представництва інтересів господарюючих суб'єктів. З урахуванням особливої ролі адвоката як особи, яка поряд з представництвом надає правову допомогу, процесуальне становище адвоката як суб'єкта господарсько-процесуальних правовідносин потребує законодавчого врегулювання. Відтак, на практиці іноді виникають проблеми, пов'язані з участю адвоката в господарському процесі, які, на жаль, не отримують необхідного теоретичного та практичного вирішення, що зумовлює потребу їх детального дослідження та внесення відповідних змін до чинного законодавства.

Аналіз дослідження проблеми. Дослідженню даної проблематики присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема В. Беляєвича, С. Бичкової, І. Бутирської, С. Васильєва, Ю. Канарика, Л. Межевської,

В. Святоцької, Т. Степанової, С. Фурси, О. Харитонової та інших. Однак, незважаючи на велику кількість наукових робіт, проблема участі адвоката у господарському судочинстві залишається особливо актуальною в умовах війни в Україні та потребує подальших досліджень.

Мета статті. Метою статті є науковий аналіз правового статусу адвоката як представника у господарському судочинстві. Відповідно з'ясування цих питань має не лише теоретичне, а й практичне значення.

Виклад основного матеріалу. Важливу роль у справах захисту суб'єктивних прав і законних інтересів сторін і третіх осіб посідає представництво у господарському суді, оскільки сприяє повному здійсненню їхніх процесуальних прав і обов'язків, реалізації їх права на правову допомогу, в тому числі у випадках, коли представництво здійснюється адвокатом. Представництво у господарському процесі можливе у будь-якій справі, що розглядається господарським судом у порядку господарського судочинства, на всіх стадіях його розвитку [1, с. 706].

Під процесуальним представництвом у судовому процесі слід розуміти визначене процесуальним законом виконання процесуальних дій особисто, або представництво, яке здійснюється в інтересах іншої особи [2, с. 121].

Слід зауважити, що на відміну від минулих років, на сьогодні передбачена можливість отримання сторонами

господарського судового процесу юридичної допомоги в особі адвоката [3, с. 255]. Так, відповідно до статті 58 Господарського процесуального кодексу України представником у суді може бути адвокат або законний представник. Одна й та сама особа може бути одночасно представником декількох позивачів або декількох відповідачів або декількох третіх осіб на одній стороні, за умови відсутності конфлікту інтересів між ними [4, с. 36].

Представник у господарському судочинстві покликаний виконувати дві основні функції: 1) захищати права та інтереси осіб, які беруть участь у справі (здійснювати правонаступництво); 2) представляти таких осіб, бути їх повірними (здійснювати процесуальне представництво) [3, с. 254].

З вище наведеного можна зробити висновок, що інститут представництва дозволяє учасникам господарського процесу, з одного боку, доручати представництво своїх інтересів особі, обраній ними, а із другого – вимагати від представника здійснення всіх передбачених законом заходів та використання зазначених у ньому засобів у цілях захисту інтересів довірителя [5, с. 147].

У господарському судочинстві представництво для адвоката є певним видом публічно-правової діяльності, в основу якої покладено надання змістовної кваліфікованої юридичної допомоги довірителю (клієнтові) і захист прав, свобод та інтересів у правовому спорі з державою [6, с. 151].

Загальновідомо, що адвокат – фізична особа, яка набула право на здійснення адвокатської діяльності у порядку, передбаченому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [7].

Специфіка правового статусу адвоката в господарському процесі визначається специфікою самого господарського судочинства, яку пов'язують із двома ключовими категоріями: предметом та суб'єктом складом даного виду процесуальних правовідносин [8, с. 38].

Участь адвоката в судовому процесі та господарському зокрема базується, в першу чергу, на нормах, що регламентують право на правову допомогу. Так, відповідно до статті 131-2 Конституції України для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура та виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення [9].

Варто зазначити, що з міркувань доцільності та необхідності підвищення якості розгляду справ у господарських судах слухною є позиція щодо введення монополії адвокатів на представництво у судах. Аргументами на користь цієї позиції є те, що: по-перше, адвокати мають належну кваліфікацію, що документально підтверджується свідоцтвом про право на заняття адвокатською діяльністю, яке видається лише за умови наявності щонайменше дворічного стажу роботи у галузі права, складання кваліфікаційного іспиту, задовільних результатів стажування та складання присяги; по-друге, адвокати зобов'язані дотримуватися Правил адвокатської етики; по-третє, доцільність звернення за допомогою саме до адвоката пояснюється тим, що адвокати, на відміну від інших фахівців у галузі права, що можуть здійснювати представництво, у випадку порушення вимог законодавства нестимуть дисциплінарну відповідальність; по-четверте, на користь монополії адвокатів свідчить також досвід європейських країн [8, с. 41].

Незважаючи на опосередковану роль адвоката в господарському процесі, його діяльність охоплює певні обов'язки, що спрямовані на повномірне вирішення справи. Це проведення юридичних консультацій і надання порад, допомога в складанні процесуальних документів (позовних заяв, клопотань, апеляційних або касаційних скарг, відзивів), збирання доказів і участь в їх дослідженні, участь у судових засіданнях. Також до повноважень адвоката можна віднести процес недоведення господарських

справ до суду (досудове врегулювання спору), що називається «медіація» [6, с. 151].

Відтак, повноваження адвоката як представника у господарському судочинстві поділяються на загальні і спеціальні. До загальних, належать ті, без яких не може обійтися представник, захищаючи інтереси довірителя (право участі в дослідженні доказів, виступи в судових засіданнях, право звертатися з клопотаннями про залучення до справи доказів, заявляти відводи суду, тощо). Вказані повноваження докладно не перераховуються в уповноважуючих документах або навіть не вказуються взагалі. Спеціальні повноваження представника стосуються здійснення найбільш важливих дій, пов'язаних з розпорядженням об'єктом процесу, визначенням характеру судового захисту. Щоб між довірителем і представником не сталося якихось непорозумінь з приводу таких дій, повноваження на їх вчинення повинні спеціально обумовлюватися в уповноважуючому документі (наприклад, щодо зміни предмету позову, визнання позову, укладення мирової угоди, передачі справи до третейського суду) [10, с. 49].

Враховуючи вище наведене, до спеціальних повноважень слід перш за все віднести право на порушення справи в господарському суді адвокатом, яке можливе лише за наявності вказівки про це у довіреності (договорі). Так, наприклад, на підставі п. 1 ч. 5 ст. 174 ГПК України суддя повертає позовну заяву та додані до неї документи, якщо заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано [4, с. 90].

Слід зазначити, що однією з особливостей діяльності адвоката як представника в господарському суді, виходячи з логічного і систематичного тлумачення норм господарського законодавства та законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, є те, що адвокат як представник може передоручити (передати виконання зобов'язань, прийнятих за договором) тільки особі, що має статус адвоката. Адже, укладаючи угоду з адвокатом, довіритель виходить з того, що його інтереси представлятиме особа, що володіє необхідною кваліфікацією, досвідом і вмінням підготовки необхідних процесуальних документів [11, с. 84].

Повноваження адвоката як представника в господарському судочинстві, підтверджуються в порядку, встановленому законом. Враховуючи положення абз. 2 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правничої допомоги, можуть бути: 1) договір про надання правничої допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги [7].

Частиною четвертою статті 60 ГПК України, яка є спеціальною статтею процесуального закону щодо належного підтвердження повноважень представника в суді, визначено, що повноваження адвоката як представника підтверджуються одним з таких документів: 1) довіреністю; 2) ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; 3) дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, виданим відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» [4, с. 36].

Отже, в господарському судочинстві згідно з вимогами статті 60 ГПК України допустимим доказом повноважень адвоката для участі в судовому процесі, підписання заяв, скарг, клопотань та здійснення інших процесуально значимих дій є лише довіреність, ордер або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги.

Довіреність як документ, що підтверджує повноваження адвоката як представника, визначає лише повноваження адвоката, межі наданих представникові прав та перелік дій, які він може вчиняти для виконання доручення [12, с. 24].

Щодо питання, чи повинна довіреність містити інформацію, що повноваження на представництво в суді надано саме адвокату, а не громадянину, варто звернутись до судової практики. Так, Верховний Суд у складі колегії суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду відступив від висновку Верховного Суду, викладеного в раніше ухваленій постанові від 24.04.2018 у справі № 914/2414/17 про те, що довіреність, на підставі якої адвокат здійснює представництво інтересів клієнта у суді, повинна обов'язково мати вказівку, що представник є адвокатом [13, с. 10]. Адже, нормами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не встановлено, що в довіреності, виданій на ім'я фізичної особи – адвоката, обов'язково зазначається про те, що такий представник є саме адвокатом. Не передбачено таких вимог ні ГПК України, ні ЦК України, яким врегульовано питання представництва за довіреністю [12, с. 24].

У розглядуваному аспекті важливо, щоб особа, яка здійснює представництво за довіреністю, мала статус адвоката та отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю.

Отже, за результатами аналізу судової практики Верховного Суду, враховуючи правові висновки об'єднаної палати Верховного Суду в постанові від 12.10.2018 у справі № 908/1101/17, особа, яка здійснює представництво за довіреністю, в якій зазначено, що вона видана фізичній особі/ громадянину, повинна мати статус адвоката, та отримати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Аналогічні висновки викладені в постановках КГС ВС від 04.11.2020 у справі № 910/6421/19 та від 28.04.2020 у справі № 910/8331/19 [13, с. 10].

Згідно з роз'яснення щодо підстав представництва адвокатом клієнта в суді, затвердженого рішенням Ради адвокатів України 02.08.2022 р. № 62, адвокат, який надає до суду в якості підтвердження власних повноважень, довіреність видану на ім'я адвокатського об'єднання може надати додаткові документи, які б підтверджували покладання обов'язків відповідного адвокатського об'єднання на конкретного адвоката. Якщо такий адвокат входить до складу адвокатського об'єднання, достатнім є підтвердження такого факту, наприклад, інформацією з ЄРАУ, яка наявна у відкритому доступі [14].

Варто зауважити, що в господарському процесі повноваження представника можуть підтверджуватись довіреністю, але це не скасовує обов'язок адвоката щодо укладання договору з клієнтом.

Статтею 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що договір про надання правової допомоги – домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору [7].

Тобто договір про надання правової допомоги визначає взаємні права й обов'язки адвоката (адвокатського об'єднання) та клієнта, який звернувся за правовою допомогою, а також обсяг повноважень адвоката (адвокатського об'єднання) при здійсненні представництва інтересів клієнта, в тому числі в судах.

На підставі договору адвокатом (адвокатським об'єднанням) видається ордер, що є належним та достатнім підтвердженням правомочності адвоката (адвокатського об'єднання) на вчинення дій в інтересах

клієнта, що узгоджується з пунктом 11 Положенням про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затвердженим рішенням Ради адвокатів України від 12.04.2019 № 41 [15].

У постанові КГС ВС від 23.07.2019 у справі № 910/7398/18 зазначено, що ордер, який видано відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є самостійним документом, що підтверджує повноваження адвоката. Чинна редакція ГПК України не вимагає надання разом з ордером договору про правничу допомогу, його копії або витягу [13, с. 13].

Згідно з частиною другою статті 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ордер це письмовий документ, що у випадках, встановлених цим Законом та іншими законами України, посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги. Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката. Рада адвокатів України затверджує типову форму ордера [7].

Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово звертав увагу на необхідність правильного оформлення ордеру відповідно до вимог, встановлених Положенням про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затвердженим рішенням Ради адвокатів України від 12.04.2019 № 41 (далі – Положення про ордер) [13, с. 10].

Судова практика Верховного Суду свідчить, що значна кількість ордерів, що додаються адвокатами до матеріалів справи для підтвердження своїх повноважень на здійснення представництва інтересів особи (наприклад, на підписання від імені скаржника касаційної скарги), не містить обов'язкових реквізитів, передбачених пунктом 12 Положення про ордер № 41. Зокрема, до матеріалів справи адвокати долучають ордери, в яких не зазначено органу, в якому надається правова допомога адвокатом; номера посвідчення адвоката України, ким та коли його видано; дати видачі ордера; номера та дати договору про надання правової допомоги [13, с. 10].

У такому випадку Верховний Суд у своїх рішеннях дотримується позиції про те, що в разі коли ордер на надання правової допомоги не має обов'язкових реквізитів, він не може вважатися належним документом для здійснення представництва, а тому адвокат, який його надав, не має права підписувати касаційну скаргу (ухвала КГС ВС від 21.07.2020 у справі № 902/657/19 та ін) [12, с. 28].

Отже, ордер на надання правової допомоги, яким адвокат підтверджує свої повноваження, має бути оформлений відповідно до вимог, встановлених Положенням про ордер № 41 [13, с. 11].

Варто зауважити, що позитивним моментом є введення електронного ордера, адже, бланки ордерів, згідно затвердженої типової форми, генеруються у відповідному розділі «Особистого кабінету адвоката» на офіційному веб-сайті Національної асоціації адвокатів України www.unba.org.ua слідуючи командам системи. Також ведеться облік згенерованих ордерів автоматично системою управління електронної бази даних Єдиного реєстру адвокатів України [15]. Все це сприяє належному оформленню ордера відповідно до вимог, встановлених Положенням про ордер № 41.

Висновки. Роль адвоката в господарському судочинстві полягає в тому, що він повинен бути як сумлінним захисником фізичних та юридичних осіб, захищаючи їх приватні інтереси, так і відповідально діяти на боці правосуддя. Тому головною функцією адвокатури як правового інституту є захист прав, свобод та інтересів громадянина. Відтак, з міркувань доцільності та необхідності підвищення якості розгляду справ у господарських судах слушною є позиція щодо введення монополії адвокатів на представництво у судах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Резнікова В.В. Правове регулювання посередництва у сфері господарювання. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 706 с.
2. Мелех Л.В. Господарський процес України: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 316 с.
3. Раковчен А.А. Представництво в господарському процесі. *АЕРО – 2020. Повітряне і космічне право*: [Матеріали всеукраїнської конференції молодих учених і студентів. Київ, Національний авіаційний університет, 20 листопада 2020 р.]. Том 2. Тернопіль: Вектор. С. 254–256.
4. Господарський процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 07 вересня 2023 року. Офіц. текст. Київ: Апеарта, 2023. 198 с.
5. Канарик Ю.С., Яценко В.Г. Проблеми процесуального представництва в господарському судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 146–148. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/42.pdf
6. Межевська Л., Васильченко В. Роль адвоката як представника у господарському процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 149–152.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
8. Святоцька В.О. Специфіка правового статусу адвоката та проблемні питання його участі в господарському процесі: аналіз українського законодавства й адвокатської практики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 1. С. 29–33.
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Васильев С.В. Господарський процес України: підручник. Харків: Еспада, 2010. 288 с.
11. Степанова Т.В. Особливості представництва юридичних осіб у господарському процесі адвокатом та іншими особами. *Правова держава*. 2016. № 22. С. 81–87.
12. Міщенко І.С. Представництво інтересів учасників справи адвокатом та самопредставництво в господарському процесі. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Mishchenko_attorneys_10122020.pdf. (дата звернення: 20.10.2023).
13. Огляд судової практики Верховного Суду щодо представництва інтересів учасників справи адвокатом та самопредставництва в господарському процесі. Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень 2018 року – березень 2021 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_2021_07_16.pdf. (дата звернення: 20.10.2023).
14. Про затвердження роз'яснення щодо підстав представництва адвокатом клієнта в суді: Рішенням Ради адвокатів України від 02.08.2022 р. № 62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0062871-22#Text>. (дата звернення: 20.10.2023).
15. Положенням про ордер на надання правничої (правової) допомоги: затв. рішенням Ради адвокатів України від 12.04.2019 р. № 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr041871-19#Text>. (дата звернення: 20.10.2023).